

Jorge Luis Borges

Memoria lui Shakespeare

DOUĂZECI ȘI CINCI AUGUST 1983

M-am uitat la ceasul din acea gară micuță și am văzut că era trecut de unsprezece noaptea. Am luat-o spre hotel. Am simțit, ca de atâtea ori, resemnarea și ușurarea pe care ni le trezesc în suflet locurile foarte cunoscute. Impunătoarea ușă de la intrare era deschisă: casa era cufundată în întuneric. Am intrat în vestibul; oglinzile palide repetau plantele ornamentale din salon. Ciudat, patronul nu m-a recunoscut și mi-a întins registrul. Am luat tocul care era legat de pupitru, l-am muiat în călimara de bronz și, când m-am aplecat spre cartea deschisă, s-a petrecut prima surpriză din lunga serie pe care avea să mi-o rezerve noaptea aceea. Numele meu, Jorge Luis Borges, era scris acolo dinainte, iar cerneala încă nu se uscuse.

Patronul mi-a spus:

— Credeam că ați urcat.

Apoi s-a uitat cu atenție la mine și s-a corectat:

— Scuzați-mă, domnule. Celălalt vă seamănă foarte mult, dar dumneavoastră sunteți mai tânăr.

L-am întrebat:

— Ce cameră are?

— A cerut camera 19, mi-a răspuns el. Tocmai de aceea mă temusem.

Am lăsat să-mi scape tocul din mână și am urcat în fugă scările.

Camera 19 era la etajul al doilea și dădea spre o micuță curte interioară lăsată în paragină, cu balustradă și, îmi aduc bine aminte, o bancă adusă din parc. Era încăperea cea mai de sus a hotelului. Am deschis ușa și am intrat. Lustra era încă aprinsă. În lumina aceea nemiloasă m-am recunoscut. Întors cu spatele, pe patul îngust de fier, mai bătrân. Slăbit și foarte palid, stăteam eu, cu ochii înălțați spre ciubucurile din partea de sus a peretelui. Glasul a ajuns la mine. Nu era chiar glasul meu; era glasul pe care îl aud de obicei la imprimări, ingrati și fără nuanțe.

— Ce ciudat, spunea, suntem doi și suntem unul și același. Dar nimic nu e ciudat în vis.

Am întrebat speriat:

— Atunci, totul se petrece în vis?

— Da, sunt sigur, e ultimul meu vis.

A arătat cu mâna clondirul gol pe marmura măsuței de noapte.
— Vei mai avea mult de visat, totuși, până să ajungi la această noapte.
Ce zi e azi?
— Nu știu prea bine, i-am răspuns zăpăcit, dar ieri am împlinit șaiszeci și unu de ani.
— Când veghea ta va ajunge la această noapte, vei ști că ai împlinit, ieri, optzeci și patru. Astăzi este douăzeci și cinci august 1983.
— Va trebui să aștept atâția ani? Am murmurat.
— Mie nu-mi mai rămâne vreme de așteptat, a zis el cu asprime. În orice clipă pot să mor, pot să mă pierd în necunoscut, și continuu să visez la tema dublului. Istovitoarea temă pe care mi-au dat-o oglinzile și Stevenson.
Am simțit că evocarea lui Stevenson era un fel de a-și lua rămas bun, nu un semn de pedanterie. Eu eram el și înțelegeam. Nu este de ajuns să trăiești momentele cele mai dramatice pentru a fi Shakespeare și a găsi fraze memorabile. Pentru a-l face să uite acest gând, i-am zis:
— Știam că o să ți se întâmple asta Chiar aici, cu ani în urmă, într-una din încăperile de jos, am început să scriem povestea acestei sinucideri.
— Da, mi-a răspuns domol, de parcă și-ar fi adunat amintirile, dar nu văd legătura. În ciorna aceea eu cumpărasem un bilet până la Adrogue și, o dată ajuns la hotelul Las Delicias, urcasem în camera 19, cea mai izolată dintre toate. Acolo îmi pusesem capăt zilelor.
— De asta sunt aici, i-am zis.
— Aici? Întotdeauna suntem aici. Aici te visez în casa de pe strada Maipu. Aici mă duc mereu în camera care a fost a mamei.
— Care a fost a mamei, am repetat, fără a voi a înțelege. Eu te visez în camera 19, cea dinspre curte, de la etaj.
— Care pe care visează? Eu știu că te visez, dar nu știu și dacă tu mă vizezi. Hotelul din Androgue a fost demolat cu mulți ani în urmă, douăzeci, poate chiar treizeci. Cine știe?
— Visătorul sunt eu, am replicat pe un ton provocator.
— Văd că nu-ți dai seama că în primul rând trebuie să stabilim dacă există un singur om care visează sau doi oameni care se visează unul pe altul.
— Eu sunt Borges, eu, care am văzut numele tău în registru și am urcat.
— Borges sunt eu, care mă sting încet pe strada Maipu. După un răgaz de tăcere, celălalt mi-a spus:
— Hai să ne supunem la o probă. Care a fost clipa cea mai îngrozitoare din viața noastră?
M-am aplecat asupra lui și am vorbit amândoi deodată. Știu că amândoi mințim.
Un zâmbet ușor i-a luminat chipul îmbătrânit. Am simțit că zâmbetul acela reflecta, într-un fel sau altul, zâmbetul meu.
— Ne-am mințit, mi-a zis, fiindcă ne simțim doi și nu unul. Conversația aceasta mă irita. I-am spus-o.
Apoi am adăugat:

— Și pe tine, în 1983, te rabdă inima să nu-mi spui nimic despre anii care-mi rămân de trăit?

— Ce-aș putea să-ți spun, sărmâne Borges? Se vor repeta nefericirile cu care te-ai obișnuit mai de mult. Vei rămâne singur în casa asta. Vei atinge cărțile fără litere și medalionul lui Swedenborg și tava de lemn cu Crucea Federală. Orbirea nu este beznă; este o formă a singurătății. Te vei întoarce în Islanda.

— Islanda! Islanda mărilor!

— La Roma, vei repeta versurile lui Keats, al cărui nume, ca al tuturor, a fost scris pe apă.

— Nu am fost niciodată la Roma.

— Mai sunt și alte lucruri. Vei scrie cel mai bun poem al nostru, care va fi o elegie.

— La moartea., am spus eu. N-am îndrăznit să pronunț numele.

— Nu. Ea va trăi mai mult ca tine. Am rămas tăcuți. Apoi a urmat:

— Vei scrie cartea la care am visat atâta amar de vreme. În 1979 vei înțelege că presupusa ta operă nu este altceva decât o serie de ciorne amestecate, și vei cădea în zadarnica și superstițioasa ispită de a scrie marea ta carte. Superstiție pe care ne-au sădit-o în suflet Faust-ului Goethe, Salammbâ, Ulysses. Am umplut, incredibil, multe pagini.

— Și până la urmă ai înțeles că ai eșuat.

— Ba chiar mai rău. Am înțeles că era o capodoperă în sensul cel mai covârșitor al cuvântului. Bunele mele intenții nu trecuseră de primele pagini; în celelalte erau labirinturile, cuțitele, omul care se crede o imagine, reflexul care se crede adevărat, tigrul nopților, băcăliile care ne răscolesc sângele, Juan Murana orb și fatal, glasul lui Macedonio, corabia făcută din unghiile morților, engleza veche repetată pe înserat

— Muzeul acesta îmi este familiar, am observat ironic.

— La care se adaugă falsele amintiri, jocul dublu al simbolurilor, enumerările lungi, buna mânăuire a prozei obișnuite, simetriile imperfecte pe care le descoperă cu entuziasm criticii, citatele nu întotdeauna apocrife.

— Ai publicat cartea asta?

— M-am jucat, fără convingere, cu melodramatica intenție de a o distruge, poate azvârlind-o în foc. Până la urmă am publicat-o la Madrid, sub pseudonim. S-a vorbit de un stângaci imitator al lui Borges, care avea defectul de a nu fi Borges și de a fi repetat trăsăturile exterioare ale modelului.

— Nu mă surprinde, am spus eu. Orice scriitor ajunge până la urmă cel mai puțin inteligent discipol al lui însuși.

— Cartea aceasta a fost unul din drumurile care m-au condus la noaptea de acum. Cât despre celelalte. Umiliința bătrâneții, convingerea că ai mai trăit în fiecare zi.

— Nu voi scrie această carte, am spus.

— O vei scrie. Cuvintele mele, care acum sunt prezentul, vor fi doar amintirea unui vis.

M-a deranjat tonul lui dogmatic, fără îndoială cel pe care-l folosesc la orele mele. M-a deranjat faptul că semănăm atât de mult și că profita de impunitatea pe care i-o dădea apropierea morții. Pentru a mă revanșa, i-am spus:

— Ești atât de sigur că vei muri?

— Da, mi-a răspuns. Simt un soi de dulceață și de ușurare, cum n-am mai simțit niciodată. Nu pot să-ți comunic ce simt Toate cuvintele au nevoie de o experiență împărtășită. De ce te deranjează atât de mult, după cât se pare, ceea ce-ți spun?

— Fiindcă semănăm prea mult. Urăsc chipul tău, care e caricatura mea, urăsc glasul tău, care e o imitație nereușită, urăsc sintaxa ta cu accente patetice, care este a mea.

— Și eu, a zis celălalt.

Mi-a făcut semn să mă apropii de el. Mâna lui s-a întins ca să-mi strângă mâna. M-am ferit; îmi era frică să nu ne confundăm definitiv.

Mi-a zis:

— Stoicii ne învață că nu trebuie să ne plângem de viață; ușa închisorii este deschisă. Întotdeauna am înțeles acest lucru, dar lenea și lașitatea m-au întârziat. Acum vreo două săptămâni, țineam o conferință în La Plata despre Cartea a Vi-a din Eneida. Deodată, în timp ce scandam un hexametru, am aflat care mi-e drumul. Am luat această decizie. Din acea clipă m-am simțit invulnerabil. Soarta mea va fi aceeași cu a ta, vei avea brusca revelație pronunțând latina lui Vergiliu și vei uita complet acest straniu dialog profetic, care se desfășoară în doi timpi și în două locuri. Când îl vei visa din nou, vei fi cel care sunt eu, iar tu vei fi visul meu.

— Nu-l voi uita și îl voi scrie mâine.

— Va rămâne în străfundul memoriei tale, sub fluxul și refluxul viselor. Când îl vei scrie, vei crede că urzești o povestire fantastică. Nu va fi mâine, vor mai trece mulți ani până atunci.

Glasul i s-a frânt; atunci am înțeles că murise. Într-un anumit fel, eu muream împreună cu el; m-am aplecat îndurerat asupra pernei, dar nu mai era nimeni.

Am ieșit în fugă din cameră. Afară nu mai era curtea, nici scările de marmură, nici casa aceea mare și tăcută, nici eucaliptii, nici statuile, nici umbrarul, nici havuzurile, nici poarta cea mare cu grilaj de la intrare în Adroque.

Afară mă așteptau alte vise.

Trad. A. I.

TIGRII ALBAȘTRI.

Faimoasei pagini a lui Blake, ce înfățișează tigrul ca pe un foc strălucitor și un arhetip etern al Răului, îi prefer sentința lui Chesterton, care îl definește ca pe un simbol al teribilei elegante. De fapt, nici un cuvânt nu e capabil să fixeze, într-o expresie lapidară, esența însăși a tigrului, a acestei plăsmuirii ce bântuie, de veacuri, închipuirea omenească. Tigrul m-a atras întotdeauna. Copil fiind – îmi amintesc și acum – o singură cușcă din grădina zoologică mă reținea la nesfârșit: celelalte nu mă interesau defel. Judecam

enciclopediile și cărțile de istorie naturală în funcție de planșele cu tigri. Iar când mi-au fost dezvăluite The Jungle Books, am suferit aflând că Shere Khan, tigrul, era dușmanul eroului. Și iată că, de atunci încolo, strania pasiune nu m-a părăsit niciodată. I-a supraviețuit chiar și paradoxalei mele voințe de a mă face vânător, ca și comunelor vicisitudini ale vieții. N-a trecut mult din vremea în care – data îmi pare îndepărtată, cu toate că, de fapt, nu este – coexistența cu îndatoririle-mi cotidiene de la Universitatea din Lahore nu prezenta nici o dificultate. Sunt profesor de logică occidentală și orientală și îmi consacru duminicile unui seminar despre opera lui Spinoza. Trebuie să adaug totodată că, obârșia-mi fiind scoțiană, pasiunea tigrilor a fost, desigur, aceea care m-a purtat de la Aberdeen la Punjab. Viața mea s-a desfășurat în modul cel mai obișnuit cu putință, cu excepția, doar, a faptului că în vis mi se arătau întotdeauna tigri. (Acum, cu totul altele sunt formele ce-mi bântuie somnul.)

Am povestit de multe ori aceste lucruri care astăzi îmi par îndepărtate, însă, de vreme ce mărturisirea mea o cere, vi le voi relata din nou.

Către sfârșitul anului 1904, am aflat că în regiunea deltei Gangelui s-ar fi descoperit o varietate albastră a speciei. Știrea a fost confirmată prin telegrame ulterioare, cu previzibilele contradicții și dezacorduri. Vechea mea pasiune s-a redeșteptat. Cu toate acestea, dată fiind obișnuita imprecizie a numelor de culori, mă temeam de o eroare. Îmi aminteam a fi citit că în islandeză numele Ethiopiei este Bldland, ceea ce înseamnă „Pământ albastru” sau „Pământ al negrilor”. Acest tigrul albastru ar fi putut prea bine să fie o panteră neagră. Pe de altă parte, nu se spunea nimic despre dungii, iar imaginea unui tigrul albastru cu benzi transversale argintii, apărută în presa londoneză, era, în mod evident, apocrifă. Albastrul ilustrației îmi păru mai aproape de heraldică decât de realitate. În vis, am văzut tigri de un albastru care-mi era total necunoscut și pentru care nu găseam termenul potrivit. Știu că era aproape negru, însă acest fapt particular nu este suficient pentru a aprecia o nuanță.

Câteva luni mai târziu, un coleg mi-a povestit că, într-un sat foarte îndepărtat de Gange, a auzit vorbindu-se despre tigri albaștri. Știrea, firește, m-a surprins, deoarece știu că, în zona aceea, tigrii sunt foarte rari. Din nou mi-a apărut în vis tigrul albastru: înainta, proiectându-și umbra maiestuoasă pe un sol nisipos. Am profitat de vacanța pentru a întreprinde o călătorie în acel sat, al cărui nume – dintr-o seamă de pricini pe care mai târziu voi încerca să le clarific – prefer să-l trec sub tăcere.

Am ajuns la sfârșitul sezonului ploios. Satul era pitulat la poalele unei coline – alungite mai mult decât înalte – pe care jungla o împresura și o amenința printr-o densă culoare brună. Acest mic sat a răsărit, fără îndoială, de undeva dintr-o pagină a lui Kipling, dat fiind că în paginile acelea se află India întregă și, într-un fel, chiar lumea. E suficient să relatez că un șanț, străbătut din loc în loc de tremurătoare punți de trestie, apăra anevoie colibe. Spre sud se întindeau mlaștini și orezarii, o vale străbătută de un râu noroios al cărui nume nu l-am știut niciodată, iar apoi, din nou jungla.

Populația era hindusă. Prevăzusem faptul acesta, care îmi displăcea profund. Întotdeauna m-am înțeles mai bine cu musulmanii, deși Islamul este, știu, cea mai săracă dintre credințele ce-și au obârșia în iudaism.

În India se simte forfota umană; în sat, se simțea mișunând pădurea, ce pătrundea aproape în inima colibelor.

Arșița zilei era înăbușitoare, dar nopțile ne aduceau răcoarea.

Bătrânii îmi urară bun venit; am încropit un prim dialog, alcătuit din vagi formule ceremonioase. Am pomenit mai sus despre sărăcia locului, dar orice om pornește totdeauna – o știu de la principiul că patria sa adăpostește ceva unic. Am cercetat, deci, îndoielnicele odăi și nu mai puțin îndoielnica hrană, și apoi le-am spus că faima acestui ținut ajunsese până în Lahore. Chipurile oamenilor s-au întunecat brusc; am simțit că săvârși-sem o indelicatete și că trebuia neapărat s-o răscumpăr, și mi-am dat seama totodată că ascundeau o taină și în nici un caz n-aveau s-o împartă cu un străin. Poate că venerau Tigru Albastru și-i dedicau un cult pe care temerarele-mi cuvinte îl profanaseră fără să știe.

Am așteptat zorii zilei următoare. După ce mi-am terminat orezul și ceaiul, am revenit la subiectul ce mă interesa. Cu tot incidentul din ajun, n-am înțeles nimic. M-au privit cu stupoare, cu groază chiar, dar când le-am spus că am intenția să capturez fiara cu blana stranie, au răsuflat ușurați. Unul din ei mi-a povestit pe dată că o văzuse la marginea junglei.

Mă treziri în puterea nopții. Un băiat mă vesti că una dintre capre a scăpat din țarc și că, ducându-se în urmărirea ei, a zărit, dincolo de râu, tigru albastru. Mi-am spus în gând că lumina de lună nouă nu îngăduie să deslușești prea bine culorile, dar toți mi-au confirmat relatarea și unul dintre ei, care până atunci tăcuse, a pretins că l-ar fi văzut și el. Am ieșit înarmați cu puști și am zărit, sau mi s-a părut că zăresc, o umbră felină ce se pierdea în bezna junglei. Capra n-a fost găsită, dar fiara care o răpise ar fi putut prea bine să fie tigru meu albastru. Îmi arătară înflăcărați câteva urme, care, bineînțeles, nu dovedeau nimic.

După mai multe astfel de nopți, am înțeles că falsele alarme constituiau o rutină. Ca și Daniel Defoe, acești oameni isteți scorneau dibace urme circumstanțiale. Tigru putea fi zărit la orișicare ceas al zilei, înspre orezăriile din sud sau mlaștinile de la nord, însă, după puțină vreme, am observat că cei care stăteau la pândă se succedau cu o regularitate suspectă. Sosirea mea coincidea invariabil cu momentul în care tigru tocmai dispăruse, îmi arătau de fiecare dată ba o amprentă, ba niște stricăciuni, dar e lucru știut că pumnul strâns al unui om poate să contrafacă de minune urmele unui tigru. Uneori, am putut să văd, într-adevăr, câte un câine ucis. Într-o noapte cu lună plină am folosit o capră drept momeală, însă am așteptat zadarnic până în zori. La început, m-am gândit că aceste născociri cotidiene se supuneau unui proiect menit să prelungească șederea mea, care îi va fi mulțumit pe cei din sat, de vreme ce puteau astfel să-mi vândă animale și să îndeplinească pentru mine tot soiul de corvezi gospodărești. Pentru a verifica această ipoteză, le-am mărturisit că mă bate gândul să caut tigru într-un alt ținut, undeva mai în susul apei. Faptul că toți mi-au încuviințat hotărârea m-a pus

pe gânduri. Am continuat să simt, de bună seamă, că ascundeau cu grijă o taină și că satul întreg se îndoia de mine.

Am spus deja că măgura împădurită la poalele căreia se îngrămădea satul nu era prea înaltă: un podiș o trunchea. De cealaltă parte, către apus și către miazănoapte: hățișul încâlcit al junglei. Povârnișul colinei fiind mai degrabă lesnicios, într-o după-amiază le-am propus să-1 urcăm. Vorbele mele inocente i-au consternat. Unul dintre ei a strigat prompt că povârnișul e prea aspru. Cel mai bătrân a spus cu gravitate că planul meu e irealizabil. Cât despre muritorii ce s-ar încumeta să-1 calce totuși cu piciorul, le stă în față primejdia de a zări divinitatea și de a înnebuni pe loc sau a rămâne veșnic orbi.

N-am stăruit, însă după căderea nopții, pe când toată lumea dormea, m-am strecurat, afară din colibă și, fără a face zgomot, am urcat linul povârniș. Potecă nu era, și mă răcinii mă țineau în loc.

Luna se afla la orizont. Am observat cu o atenție bizară totul, de parcă presimțeam că ziua aceea avea să fie importantă, poate chiar cea mai importantă din viața mea îmi amintesc și acum tonurile aproape negre uneori ale îmbeșugatului frunziș. Lumina lunii era ștearsă și, dincolo de aceste ziduri vegetale, nu cred să fi răzbit cândva glasul vreunei păsări.

După douăzeci sau treizeci de minute de urcuș, pășeam în slârșit pe pământul podișului. E lesne de închipuit că acesta era mult mai răcoros decât satul apăsător de la poalele lui. Am constatat că n-atinsesem încă vârful, ci doar un fel de terasă, nu foarte întinsă, și că jungla continua să se cațere mai departe, pe povârnișul muntelui. M-am simțit dintr-o dată liber, de parcă șederea mea în sat ar fi constituit o adevărată întemnițare. Puțin îmi mai păsa acum de faptul că locuitorii lui voiseră să mă înșele; simțeam că, într-un anume fel, ei nu erau decât niște copii.

Cât despre tigrul. Toate acele interdicții îmi zdruncinaseră curiozitatea și încrederea, dar totuși, în mod aproape mecanic, căutam încă urme.

Solul era zbârcit și crăpat, nisipos. Într-una din crăpături, ce nu era deloc adâncă, dar se ramifica în multe altele, am recunoscut o culoare. De necrezut: era albastrul felin al viselor mele. Oh, de nu l-aș fi văzut niciodată! Îl priveam cu băgare de seamă. Crevasa era plină de pietricele, toate egale, circulare și cu un diametru redus. Regularitatea lor conferea o notă artificială, ai fi zis niște jetoane.

M-am aplecat, mi-am strecurat mâna în crăpătură și am scos câteva. Mi s-a părut că simt un ușor tremur. Am pus un pumn de pietricele în buzunarul drept, unde se mai aflau o pereche de foarfece și o scrisoare de la Allahabad. Aceste două obiecte neprevăzute își vor avea și ele un loc în istoria mea.

O dată ajuns în colibă, mi-am scos haina. M-am întins pe pat și am visat tigrul. În vis, am remarcat din nou culoarea, care era și aceea a tigrului meu, dar și aceea a pietricelelor de pe podiș. Soarele înalt, scaldându-mi fața, mă deșteptă. M-am ridicat. Am încercat să scot din buzunar micile discuri, dar foarfecele și scrisoarea mă stânjeneau. Am luat, așadar, un prim pumn și am simțit că au mai rămas încă de două sau trei ori pe atât. Un soi de tremur, o foarte vagă înfiorare a făcut să-mi vibreze mâna. Qeschizând-o, am văzut că

țineau în ea treizeci sau patruzeci de pietricele. Aș fi jurat că erau mai puțin de zece. Le-am pus pe masă și le-am căutat pe celelalte. N-am mai avut nevoie să le număr pentru a constata că se multiplicaseră. Le-am adunat într-o singură grămăjoară și am început să le număr una câte una.

Această operație cât se poate de simplă s-a dovedit imposibilă. La întâmplare, țintuiam una din ele cu privirea, o apucam între degetul mare și arătător și, când se îndepărta de celelalte, devenea brusc mai multe. Am verificat dacă n-am cumva febră și am reînceput de câteva ori experiența. Obscenul miracol se repeta. Un val rece îmi cuprinse picioarele, abdomenul, iar genunchii începură să-mi tremure. Nu știu câtă vreme a trecut.

Fără să le privesc, am strâns la un loc discurile și le-am aruncat pe fereastră. Cu o stranie ușurare, am simțit că numărul lor scăzuse. Am trântit apoi ușa și am rămas lungit pe pat. Silindu-mă să regăsesc întocmai poziția pe care o avusesem înaintea incidentului, am vrut să mă conving pe mine însumi că totul a fost doar un vis. În dorința de a da uitării discurile și de a-mi umple timpul într-un fel oarecare, am repetat, cu precizie și încetineală, cu voce tare, cele opt definiții și cele șapte axiome ale Eticii. Îmi vor fi fost oare de vreun folos? Nu știu. Eram cufundat în exorcismele mele, când deodată am auzit un zgomot. Instinctiv, m-am temut că am fost auzit vorbind singur și am deschis ușa.

Era cel mai vârstnic dintre ei, Bhagwan Dass. Într-o clipă, apariția lui a părut să mă restituie cotidianului. Am ieșit amândoi. Nutream speranța că discurile vor fi dispărut, dar se aflau tot acolo, împrăștiate pe pământul gol. Câte să fi fost oare?

Bătrânul le privi și mă privi.

— Pietrele acestea nu sunt de aici, ci de acolo de sus, rosti el cu un glas care nu semăna cu al său.

— Așa e, am răspuns.

Am adăugat apoi, nu fără o doză de sfidare, că le găsisem pe podiș, dar imediat mi s-a făcut rușine de propriile-mi lămuriri.

Bhagwan Dass, fără a-mi da nici o atenție, le privea fascinat. I-am poruncit să le adune. Nu s-a urnit din loc.

Se cade să mărturisesc aici că în clipa aceea am scos revolverul și am repetat ordinul ridicând glasul.

Bhagwan Dass a șoptit:

— Mai bine un glonte în pânțe decât o piatră albastră în mână.

— Ești un laș, i-am spus.

Eram, cred, la fel de speriat ca și el, dar am închis ochii și, cu mâna stângă, am ridicat un pumn de pietre. Le-am cântărit în palma deschisă, în vreme ce, în mâna cealaltă, continuam să țin revolverul. Numărul pietrelor era considerabil.

Fără să știu, începusem să mă obișnuiesc cu aceste transformări. Ele m-au surprins mai puțin decât strigătele lui Bhagwan Dass.

— Sunt pietrele zămislitoare! Exclamă el. Acum sunt multe, însă pot să se schimbe. Au forma lunii când e lună plină și cea culoare albastră pe care

doar în vise o poți vedea. Părinții părinților mei nu mințeau atunci când vorbeau despre puterea lor.

Tot satul se strânsese în jurul nostru.

M-am simțit posesorul magic al acestor minuni. În fața spaimei unanime, adunam discurile, le luam în palmă, le lăsam să cadă, le risipeam, le priveam crescând, multiplicându-se și împrăștiindu-se în mod straniu.

Mulțimea se îngrămădea, se înghesuia, cuprinsă de stupeoare și de groază. Bărbații își sileau femeile să privească miracolul. Unele dintre ele își acopereau fața cu brațul, altele închideau ochii. Nimeni n-a îndrăznit să atingă discurile, cu excepția unui copil, încântat că are cu ce să se joace. În clipa aceea, am simțit că toată această neorânduială este pe cale de a curma vraja. Am adunat câte discuri am putut și m-am întors în colibă.

Poate că am încercat apoi să uit ce s-a mai întâmplat în acea zi, întâia dintr-un șir nefericit care nu s-a terminat încă. Fapt este că nu-mi mai pot aduce aminte. Când s-a lăsat seara, m-am gândit cu nostalgie la noaptea din ajun: nu mă simțeam exagerat de fericit, căci ea fusese bântuită, ca și acelea dinaintea ei, de obsesia tigrului. Am vrut să mă adăpostesc îndărătul acestei imagini, ieri investită cu puteri și astăzi, dintr-o dată găunoasă. Tigru albăstru îmi apăru atunci la fel de inofensiv ca lebăda neagră a lui Romano, care avea să fie descoperită nu peste mult timp în Australia.

Recitind notele de mai sus, constat că am comis o gravă eroare. Furat de obișnuința acelei bune sau proaste literaturi care-i numită pe nedrept psihologică, am vrut să regăsesc ordinea cronologică a descoperirii mele. Ar fi fost mai bine să insist asupra caracterului monstruos al discurilor.

Dacă mi s-ar spune că pe lună există licorne, mi-aș verifica* sau revizui cunoștințele, dar aș putea să imaginez faptul. Dimpotrivă, dacă mi s-ar spune că pe lună șase sau șapte licorne pot fi trei, aș afirma imediat că e cu neputință. Cel care a înțeles că trei și cu unu fac patru, nu verifică acest fapt cu monede sau piese de șah, pe degete sau cu creioane. Îl înțelege și e suficient. El nu poate concepe o altă cifră. Sunt matematicieni care afirmă că unu și cu trei nu constituie decât un mod diferit de a spune patru, o tautologie. Și iată că mie, Alexander Craigie, mi-a fost sortit, dintre toți oamenii de pe pământ, să descopăr singurele obiecte ce contrazic această lege esențială a minții omenești.

La început, mă temeam să nu-mi pierd mințile; cu vremea, cred că aș fi preferat să mi le pierd, căci nebunia mea ar fi contat mult mai puțin decât această dovadă teribilă care făcea din pustiu o componentă esențială a Universului. Dacă trei sau unu pot fi doi sau patrusprezece, rațiunea devine nebunie.

Atunci am început să visez pietre. Faptul că acel vis nu revenea în fiecare noapte îmi lăsa o lucire de speranță, care n-a întârziat să se preschimbe în groază. Visul era întotdeauna același, cu variații infime. Începutul anunța temutul final. O balustradă și câteva trepte de fier coborând în spirală, apoi o hrubă sau o rețea de hrube afundându-se în alte șiruri de scări ce coborau abrupt, apoi forje, lacăte grele, tainițe, mlaștini. Iar dedesubt de tot, în crevasa știută, pietrele, care erau deopotrivă Behemoth și

Leviathan, animale semnificând, în Scriptură, iraționalitatea Atotputernicului. Mă deșteptam tremurând și pietrele se aflau acolo, în sertarul lor, gata oricând să se transforme.

Acum, locuitorii satului mă tratau cu totul auzel. Ceva din aspectul divin al discurilor, pe care ei le numeau tigri albaștri, mă atinsese și pe mine, dar mă știau totodată vinovat de a fi pângărit vârful colinei. La orice oră din zi și din noapte, zeii mă puteau pedepsi. Nu îndrăzniră nici să mă atace, nici să-mi condamne actul, însă am observat că deveniseră cu toții îngrijorător de servili. N-am mai văzut niciodată copilul care se jucase cu pietrele. Eu însumi mă temeam de otravă sau de un pumnal în spate. Într-o dimineață, înainte de a se lumina de ziuă, am fugit din sat. Știam ca toți mă spionează, iar fuga mea va fi o ușurare. Din acea primă dimineață, nimeni nu mai voise să vadă pietrele.

M-am întors la Lahore. Valijoara mea conține discurile. Ambianța familiară a cărților nu-mi aduse eliberarea pe care o speram. Știam că pe această planetă există încă satul detestat, jungla, povârnișul mărăcinos cu podișul, iar pe podiș micile crăpături, și în crăpături, pietrele. Visele mele amestecau, confundau și multiplicau aceste elemente atât de disparate. Satul era pietrele, jungla era mlaștina, iar mlaștina era jungla.

Evitam tovărășia prietenilor. Mă temeam să nu cedez tentației de a le arăta miracolul teribil care minează temeliile cunoașterii omenești.

Am încercat mai multe experiențe. Am făcut mai întâi o tăietură în formă de cruce pe unul din discuri. L-am amestecat apoi cu celelalte și, după una sau două transformări, a dispărut, cu toate că numărul discurilor crescuse. Un alt disc* din care pilisem o frântură în arc de cerc, a dispărut și el. Cu o daltă am făcut o deschizătură în centrul unui disc și am repetat proba. L-am pierdut pentru totdeauna. A doua zi, discul marcat cu o cruce s-a întors după călătoria în neant. Ce spațiu misterios va fi fost, oare, acela care absorbea pietrele astfel și le restituia apoi, una câte una, supunându-se unor legi insondabile sau unei voințe inumane?

Aceeași dorință de ordine, care stătuse la originea matematicilor, mă făcu și pe mine să caut în această aberație matematicile pe care le-ar putea constitui nesăbuitele pietre zămisli-toare. Mi-am consacrat zilele și nopțile stabilirii unei statistici a schimbărilor. Din acea perioadă, am păstrat mai multe carnete încărcate în mod inutil cu cifre. Metoda mea era următoarea: număram piesele din ochi și notam numărul total. Apoi le luam cu amândouă mâinile și le azvârleam pe masă. Număram atunci pietrele aflate în fiecare grămăjoară, notam rezultatele și repetam operația. Căutarea unei ordini sau a vreurjui proiect secret în executarea rotațiilor s-a dovedit zadarnică. Numărul maxim al pieselor obținute a fost 419; numărul minim, trei. O clipă am sperat și m-am temut să nu dispară cu desăvârșire. Puțin după aceste încercări, am constatat că un disc izolat de celelalte nu putea să se multiplice sau să dispară. În mod firesc, cele patru operații – adunare, scădere, înmulțire, împărțire – se dovedeau imposibile. Pietrele respingeau aritmetica și calculul probabilităților. Patruzeci de discuri puteau, divizate, să dea nouă; cele nouă, divizate la rândul lor, să devină trei sute. Ce greutate vor fi avut?

Nu știu. Nu le-am cântărit niciodată, însă eram convins de faptul că aveau o pondere constantă și redusă. Culoarea era, totdeauna, invariabilul albastru.

Aceste operații m-au ajutat să nu-mi pierd mințile. Pe când manevram pietrele ce anulează științele matematice, m-am gândit nu o dată la pietricelele grecului care au constituit primele cifre și au lăsat moștenire atâtor limbi cuvântul „calcul’,. Matematicile, mi-am spus, își au originea, și acum sfârșitul, în pietre. Dacă Pythagora ar fi operat cu acestea.

După o lună, am înțeles că haosul este inextricabil.

Nesupusele discuri se aflau tot aici, ca și perpetua ispită de a le atinge, de a simți iarăși vibrația aceea, de a le arunca brusc, de a le vedea crescând ori împuținându-se, de a cerceta formațiile pare și impare. Am ajuns să mă tem că ar putea să contamineze obiectele din jur și mai cu seamă degetele mele, atât de prompte în a le mânui.

Timp de câteva zile, mi-am impus datoria secretă de a nu mă mai gândi la nimic altceva decât la pietre, deoarece știam că, în orice caz, uitarea nu putea să fie decât trecătoare, iar regăsirea chinului, după aceea ar fi fost de nesuportat.

N-am dormit în noaptea de zece februarie. La capătul unei lungi plimbări care a durat până în zori, m-am furișat sub arcadele moscheii lui Wazir Han. Era ceasul în care lumina nuși desfășurase încă paleta colorată. În curte, nu era nici țipenie de om. Fără să mă gândesc la ceva anume, mi-am cufundat mâinile în vasul cu apă sfințită. Apoi, înăuntrul moscheii, mi-am spus că Dumnezeu și Allah sunt cele două mame ale unei singure Ființe de neconceput și i-am cerut acestei Ființe, cu glas tare, să mă elibereze de povara mea. Nemișcat, am așteptat un răspuns. N-am auzit pași, însă alături de mine un glas a rostit:

— Lată-mă.

Cerșetorul se afla chiar lângă mine. Am ghicit în lumina incertă un turban, niște ochi stinși, o piele măslinie și o barbă căruntă. Nu era prea înalt.

Mi-a întins mina și a spus, cu același glas scăzut:

— Milostenie, Ocrotitor al Sărmanilor. Am căutat prin buzunare și i-am răspuns:

— N-am nici un bănuț.

— Ai o mulțime, a răspuns el.

Pietricelele se aflau în buzunarul meu drept. Am scos una și am lăsat-o să cadă în mâna lui goală. Nu s-a auzit nici cel mai mic zgomot.

— Trebuie să mi le dai pe toate, mi-a răspuns el. Cel care n-a dat tot n-a dat nimic.

Am înțeles, și i-am spus:

— Aș vrea să știi că milostenia mea poate fi primejdioasă. El mi-a răspuns:

— Milostenia ta este, de bună seamă, singura pe care am dreptul s-o primesc. Am păcătuit.

Am lăsat să cadă toate pietrele în palma lui concavă. Au căzut ca în adâncul mării, fără zgomot Apoi mi-a spus:

— Lncă nu știi care e darul tău, însă și al meu e primejdios. Vei rămâne aici cu zilele și nopțile, cu înțelepciunea, cu deprinderile, cu lumea.

N-am auzit pașii cerșetorului orb, și nici nu l-am văzut pierzându-se în lumina zorilor.

Trad. C. H.

ROZA LUI PARACELSUS.

De Quincey: Writings, XIII. 345.

Din atelierul său, aflat în două încăperi scobite sub pământ, Paracelsus îi ceru Dumnezeului său, vagului său Dumnezeu, oricărui Dumnezeu, să-i trimită un discipol. În sobă, un palid foc proiecta umbrele neregulate. Să se ridice pentru a aprinde lampa de fier ar fi cerut un efort prea mare.

Paracelsus, toropit de oboseală, uită de rugăciunea formulată. Noaptea înghițise athanorul și prăfuitele alambice, când cineva bătu în ușă. Pe jumătate adormit, Paracelsus se ridică, urcă câteva trepte ale scării în formă de melc și deschise unul dintre canaturile ușii. Un necunoscut trecu pragul. Părea, și el, din cale-afară de ostentiv. Paracelsus îi arătă o laviță; celălalt se așeză în tăcere. La început nu rostiră nici un cuvânt, iar mai apoi magistrul curmă, primul, tăcerea.

— Țin minte chipurile dinspre Apus ca și pe acelea dinspre Răsărit, spuse el nu fără o anume emfază. Dar nu țin minte chipul tău. Cine ești și ce voiești de la mine?

— Numele meu nu are însemnătate, răspuse celălalt Am colindat trei zile și trei nopți ca să ajung până aici. Vreau să fiu ucenicul tău. Ți-am adus, iată, întregul meu avut.

Scoase la iveală un săcușor de piele și, cu mâna dreaptă, îl răsturnă pe masă: se prelinse un șuvoi de galbeni.

Paracelsus, pentru a-și aprinde lampa, fusese nevoit să-i întoarcă spatele. Când se întoarse iar către noul venit, observă că acesta ținea o roză în mâna stângă. Roza îl neliniști.

Se aplecă, își împreună vârful degetelor și spuse:

— Mă crezi în stare să făuresc piatra care să preschimbe toate elementele în aur și tot aur îmi oferi. Dar eu nu aurul îl caut, și dacă aurul te preocupă, nu-mi vei fi niciodată ucenic.

— Aurul nu mă preocupă defel, răspuse celălalt. Galbenii aceștia nu sunt altceva decât o mărturie a dorinței mele de a învăța. Aș dori să-mi arăți Piatra Filosofală. Vreau să te însoțesc pe drumul care duce la Piatră.

Paracelsus rosti rar:

— Drumul este Piatra. Piatra este punctul de pornire. Dacă nu înțelegi acest lucru, n-ai început încă să înțelegi. Căci țelul este în fiecare dintre pașii tăi.

Celălalt îl privi neîncrezător. Îl întrebă cu glas schimbat:

— Dar există oare un țel? Paracelsus izbucni în râs.

— Detractorii mei, care nu sunt atât de numeroși pe cât sunt de stupizi, susțin contrariul și mă învinuiesc de impostură. Eu nu le dau dreptate, însă n-ar fi cu neputință ca totul să fie o iluzie. Ceea ce știi e că există un drum.

Urmă o tăcere și apoi celălalt spuse:

— Sunt gata să-1 străbat împreună cu tine, chiar dacă ar fi să cutreierăm vreme multă. Îngăduie-mi să trec deșertul. Îngăduie-mi să întrezăresc, fie și de departe, pământul făgăduit, chiar dacă astrele mi-ar interzice apoi să-1 ating. Dar, înainte de a începe această călătorie, voiesc o dovadă.

— Când? Întrebă Paracelsus, cu neliniște.

— În clipa aceasta, răspuse discipolul, arătând dintr-o dată o bruscă obstinație.

Începuseră să converseze în latină, acum vorbeau în germană.

Tânărul ridică roza deasupra capului.

— Se spune, rosti el. Că tu poți arde un trandafir în flăcări, pentru a-1 face să renască apoi din propria-i cenușă, cu ajutorul artei și al priceperii tale. Îngăduie-mi, așadar, să fiu martor acestei minuni. Iată ce-ți cer, și îți ofer, apoi, întreaga viață.

— Ești foarte credul, spuse magistrul. Și n-am ce face cu credulitatea; eu am nevoie de credință.

Celălalt insistă:

— Tocmai pentru că nu sunt credul vreau să văd cu propriii mei ochi pieirea și renașterea acestei roze.

Paracelsus o luase în mână și se juca, vorbind, cu petalele ei.

— Ești credul, continuă. Spui că aș fi în stare s-o nimicesc?

— Oricine ar fi în stare s-o nimicească, spuse discipolul.

— Te înșeli. Crezi, oare, că este cu putință să trimiți ceva în neant?

Crezi că întâiul Adam a izbutit, în Paradis, să distrugă măcar o singură floare, măcar un singur fir de iarbă?

Nu ne aflăm în Paradis, răspuse tânărul cu încăpățănare; aici, sub razele lunii, totul e pieritor. Paracelsus se ridicase.

— Și în care alt loc ne aflăm atunci? Crezi, oare, că divinitatea ar putea să creeze un spațiu care să nu fie Paradisul? Crezi, oare, că prăbușirea constă în altceva decât în a ignora tocmai faptul că ne aflăm în Paradis?

— O roză poate să ardă, spuse provocator discipolul.

— Mai este foc în vatră, răspuse Paracelsus. Dacă ai azvârli această roză în jăratec, ai putea crede că flăcările au mistuit-o și că cenușa este cea care-i reală. Îți spun că roza e eternă și că doar aparența poate să se schimbe. Mi-ar fi de ajuns o vorbă pentru ca tu, apoi, s-o ai din nou în fața ochilor.

— O vorbă? Spuse discipolul, surprins. Athanorul e stins, alambicele sunt acoperite de colb. Ce-ai putea face pentru ca ea să renască?

Paracelsus îl privi cu tristețe.

— Athanorul e stins, repetă el, iar alambicele sunt acoperite de colb. În această etapă a lungii mele călătorii folosesc, însă, cu totul alte instrumente.

— Nu îndrăznesc să te întreb care anume, spuse celălalt, cu maliție și umilință.

— Vorbesc de acela pe care l-a folosit divinitatea pentru a crea cerul și pământul, și Paradisul invizibil în care acum ne aflăm și pe care păcatul originar ni-1 ascunde. Vorbesc de Cuvântul dezvăluit de Kabbala.

Discipolul spuse atunci pe un ton rece:

— Te rog cu umilință să te învoiești a-mi arăta pieirea și întoarcerea rozei. Puțin îmi pasă dacă operezi cu Verbul ori cu athanorul.

Paracelsus rămase pe gânduri în cele din urmă spuse:

— Dacă aș face-o, ai spune că e vorba despre o aparentă impusă de magia ochilor tăi. Miracolul nu ți-ar da încrederea pe care o cauți. Așadar, lasă roza.

Mereu neîncrezător, suspicios, tânărul îl privi. Magistrul ridică vocea și-i spuse:

— La urma urmelor, cine ești tu, pentru a năvăli astfel în casa unui magistru și a cere de la el un miracol? Ce-ai făcut tu pentru a merita un asemenea dar?

Celălalt răspunse, tremurând:

— Știi bine că n-am făcut nimic. Îți cer, în numele tuturor anilor pe care-i voi petrece trudind în umbra ta, să-mi îngădui să văd cenușa, apoi roza. Nu-ți voi cere nimic altceva. Voi crede în mărturia ochilor mei.

Cu o mișcare bruscă, luă trandafirul roșu pe care Paracelsus îl lăsase pe pupitru și îl azvârli în flăcări. Trandafirul își schimbă culoarea și, după câteva clipe, din el nu mai rămase decât o mână de cenușă. Clipe în șir, discipolul așteptă cuvântul și miracolul.

Paracelsus rămase de gheață. Spuse cu o ciudată simplitate:

— Toți medicii și toți spițerii din Basilea afirmă că aș fi un impostor. Poate că au dreptate. Aici odihnește cenușa care a fost cândva roză și nu va mai fi niciodată.

Tânărul se simți cuprins de rușine. Paracelsus era un șarlatan sau un simplu vizionar, iar el, un intrus, dăduse buzna în casa lui și acum îl silea să admită că faimoasele-i puteri magice nu sunt decât formule găunoase.

Îngenunche și rosti:

— Sunt de neiertat. Mi-a lipsit fervoarea pe care Atotputernicul o cere de la credincioși. Îngăduie-mi să mai privesc o dată cenușa. Mă voi întoarce când voi fi mai puternic, atunci voi fi discipolul tău, iar la capătul drumului voi vedea roza.

Vorbea cu o autentică pasiune, care nu era, însă, decât milă pentru bătrânul magistru atât de venerat, atât de lovit, atât de ilustru și, la sfârșitul vieții, atât de gol pe dinăuntru. Cine era el, Johannes Grisebach, pentru a descoperi, cu sacrilega-i mână, că îndărătul măștii nu se află nimeni?

Să-i lase galbenii ar fi părut o umilință. Și-i luă, așadar, la plecare.

Paracelsus îl însoți până la capătul scării și-i spuse că va fi întotdeauna bine venit. Amândoi știau că nu se vor mai vedea niciodată. Paracelsus rămăsese singur. Înainte de a stinge lumina și de a se așeza în fotoliul scâlciat, răsturnă grămăjoara de cenușă în mâna lui concavă și rosti un cuvânt cu glas scăzut: Roza reapăru.

Trad. C. H.

MEMORIA LUI SHAKESPEARE.

Există admiratori devotați ai lui Goethe, ai Eddelor și ai târziei Cântări a Nibelungilor; Shakespeare a fost destinul meu. Și mai este încă, dar într-un

mod pe care nimeni nu l-ar fi putut presimți, în afară de un singur om, Daniel Thorpe, care a murit nu de mult la Pretoria. Și mai este unul, pe care nu l-am văzut niciodată la față.

Sunt Hermann Soergel. Poate că cititorul curios a răsfoit „Cronologia lui Shakespeare” scrisă de mine, pe care cândva am socotit-o necesară pentru buna înțelegere a textului și care a fost tradusă în mai multe limbi, printre care și spaniola. Nu este imposibil să-și aducă aminte, de asemenea, de o polemică prelungită despre o corectură pe care Theobald a intercalat-o în ediția critică din 1734 și care de la acea dată face parte indiscutabil din textul canonic. Astăzi mă surprinde tonul necivilizat al acelor pagini aproape străine. În 1914 am redactat, dar n-am dat la tipar, un studiu despre cuvintele compuse pe care elenistul și dramaturgul George Chapman le-a făurit pentru versiunile lui homerice și care fac ca engleza să se întoarcă, fără ca el să bănuiască, la originea sa (Urprung) anglo-saxonă. Nu m-am gândit niciodată că glasul lui, pe care acum l-am uitat, avea să-mi devină familiar. Un tiraj separat, semnat cu inițialele numelui, completează, cred, biografia mea literară. Nu știu dacă-mi este îngăduit să adaug o versiune inedită a piesei Macbeth, pe care am făcut-o pentru a alunga gândul la moartea fratelui meu Otto Julius, care a căzut pe frontul de vest în 1917. Nu am terminat-o; am înțeles că engleza dispune, spre lauda ci, de două registre cel germanic și cel latin – pe când germana noastră, în pofida unei muzicalități superioare, trebuie să se limiteze la unul singur.

L-am pomenit puțin mai înainte pe Daniel Thorpe. Mi l-a prezentat maiorul Barclay, la un congres shakespearian. Nu voi mai indica locul, nici data; știu prea bine că asemenea precizări sunt, în realitate, afirmații vagi și fără importanță.

Mai importantă decât fața lui Daniel Thorpe, pe care orbirea mea parțială mă ajută s-o uit, era nefericirea lui cunoscută de toată lumea. După mulți ani, un om poate simula multe lucruri, dar nu și fericirea. Într-un mod aproape fizic, Daniel Thorpe răspândea melancolie.

După o sesiune lungă, noaptea ne-a surprins într-o tavernă oarecare. Pentru a ne simți în Anglia (unde și eram de fapt), dădeam pe gât, în rituale halbe de zinc, bere călduță și neagră.

— În Punjab, a spus maiorul, mi-au arătat un cerșetor. O tradiție a Islamului atribuie regelui Solomon un inel care-i îngăduia să înțeleagă limba păsărilor. Se credea că cerșetorul deținea acel inel. Valoarea lui era atât de mare, încât nu l-a putut vinde niciodată și a murit într-una din curțile moscheii Wazil Khan din Lahore.

M-am gândit că Chaucer nu ignora povestea inelului fermecat, dar nu puteam să spun nimic, fiindcă aș fi stricat efectul istorioarei spuse de Barclay.

— Și inelul? Am întrebat eu.

— S-a pierdut, cum se pierd mai toate obiectele fermecate. S-ar putea să fie într-un ungher al moscheii sau în mâna unui om care trăiește într-un loc unde nu sunt păsări.

— Oriunde sunt atât de multe, am spus, încât li se amestecă limbile.

— Povestea dumitale, Barclay, are ceva de parabolă.

Abia atunci a simțit nevoia să vorbească Daniel Thorpe. A făcut-o într-un mod impersonal, fără să se uite la noi. Pronunța engleza într-un fel deosebit, pe care l-am atribuit lungii lui șederi în Orient

— Nu este o parabolă, a zis, iar dacă este, e adevărată. Există lucruri de o valoare atât de mare, încât nu pot fi vândute.

Cuvintele pe care încerc să le reconstitui m-au impresionat mai puțin decât convingerea cu care le-a spus Daniel Thorpe. Am crezut că avea să mai spună ceva, dar deodată a tăcut, de parcă i-ar fi părut rău că vorbise. Barclay și-a luat rămas bun. Ne-am întors la hotel. Se făcuse foarte târziu, dar Daniel Thorpe mi-a propus să continuăm conversația în camera lui. După câteva lucruri lipsite de importanță, mi-a spus:

— Îți ofer inelul regelui. Bineînțeles că este vorba de o metaforă, dar ceea ce acoperă această metaforă nu e mai puțin uimitor decât inelul. Îți ofer memoria lui Shakespeare, din zilele celei mai fragede copilării până la începutul lui aprilie 1616.

N-am reușit să scot un cuvânt. Era ca și cuin mi-ar fi oferit marea.

Thorpe a continuat:

— Nu sunt un impostor. Nu sunt nebun. Te rog să nu te grăbești să mă judeci până nu termin ce am de spus. Maiorul ți-a zis că sunt, sau am fost, medic militar. Povestea poate fi spusă în puține cuvinte. Începe în Orient, într-un spital plin de răniți, în zori. Data precisă nu are importanță. Adunându-și ultimele puteri pentru a putea vorbi, un soldat, Adam Clay, pe care-l atinseseră două rafale de pușcă-mitralieră, mi-a oferit, puțin înainte de a-și da sfârșitul, prețioasa memorie. Agonia și febra sunt inventive; am acceptat oferta fără a-i da crezare. De altminteri, după o bătălie, nimic nu ți se pare ciudat. Abia a avut timp să-mi explice condițiile neobișnuite ale darului. Posesorul trebuie să-1 ofere cu glas tare, iar celălalt trebuie să-1 primească. Cel care-l dă îl pierde pentru totdeauna.

Numele soldatului și scena patetică a încredințării darului mi s-au părut literare, în sensul rău al cuvântului. Oarecum intimidat, l-am întrebat:

— Dumneata, acum, ai memoria lui Shakespeare? Thorpe mi-a răspuns:

— Am, deocamdată, două memorii. Memoria mea personală și memoria aceluia Shakespeare care, în parte, am ajuns să fiu. Mai bine zis, două memorii mă au sau mă țin pe mine. Există o zonă în care se confundă. Există un chip de femeie pe care nu știu cărui veac să i-1 atribui.

Atunci, eu l-am întrebat:

— Ce-ai făcut cu memoria lui Shakespeare? Pentru câteva clipe, s-a lăsat tăcere. Apoi a spus:

— Am scris o biografie romanțată, care a fost primită cu dispreț de critică și s-a bucurat de un succes comercial în Statele Unite și în colonii. Cred că asta e tot. Cred că te-am prevenit că darul meu nu e o sinecură. Aștept în continuare răspunsul dumitale.

Am rămas pe gânduri. Nu-mi consacrasem oare viața, pe cât de ștearsă, pe atât de ciudată, căutării lui Shakespeare? Nu era drept ca, la sfârșitul acestei lungi căutări, să-1 găsesc?

Articulând apăsător fiecare cuvânt, am spus:

— Primesc memoria lui Shakespeare.

Ceva, fără îndoială, s-a petrecut, dar eu n-am simțit. Ceva ca un început de oboseală, poate închipuită, îmi aduc aminte perfect că Thorpe mi-a spus:

— Memoria a intrat în conștiința dumitale, dar trebuie să o descoperi. Va apărea în vise, în starea de veghe, când întorci filele unei cărți sau când dai colțul. Nu fi nerăbdător, nu inventa amintiri. Hazardul te poate favoriza ori te poate amâna, ascultând de natura lui misterioasă. Pe măsură ce eu uit, dumneata îți vei aminti. Nu-ți pot făgădui nici un termen.

Restul nopții l-am consacrat unei discuții despre caracterul lui Shylock. M-am abținut să cercetez dacă Shakespeare a avut de-a face cu evreii. N-am vrut ca Thorpe să-și închipuie că-l pun la încercare. Am constatat, și nu știu dacă o făceam cu ușurare sau cu neliniște, că opiniile lui erau la fel de academice și de convenționale ca ale mele.

Deși stătusem treaz atâta timp, noaptea următoare n-am putut să dorm aproape deloc. Am descoperit, ca de atâtea alte ori, că sunt un laș. De frică să nu fiu dezamăgit, nu m-am lăsat în voia noii speranțe. Am preferat să cred că darul lui Thorpe era iluzoriu. Irezistibil, însă, cu timpul speranța a precumpănit. Shakespeare avea să fie al meu, așa cum nimeni nu fusese al altcuiva, nici în iubire, nici în prietenie, nici măcar în ură. Într-un fel sau altul, eu aveam să fiu Shakespeare. Nu aveam să scriu tragediile, nici complicatele sonete, dar aveam să-mi aduc aminte clipa în care mi-au fost revelate vrăjitoarele, care sunt totodată și parcele, și aveam să-mi aduc aminte clipa în care mi-a fost dat să scriu necuprinsele rânduri:

And shake the yoke of inauspicious stars
From this worldweary flesh,
Aveam să-mi aduc aminte de Anne Hathaway așa cum îmi aduc aminte de femeia aceea, acum matură, care m-a învățat dragostea într-un apartament din Liibeck, cu mulți ani în urmă. (Am încercat să mi-o amintesc și am putut să recuperez numai tapetul de hârtie, care era galben, și lumina care intra pe fereastră. Acest prim eșec ar fi trebuit să-mi atragă atenția asupra celor ce aveau să urmeze.)

Postulasem că imaginile prodigioasei memorii vor fi mai ales vizuale. Dar n-a fost așa După câteva zile, când mă bărbieream, am pronunțat în fața oglinzii câteva cuvinte care m-au surprins și care făceau parte, cum mi-a indicat un coleg, din vocabularul lui Chaucer. Într-o seară, ieșind de la Muzeul Britanic, am fluierat o melodie simplă pe care n-o auzisem niciodată.

Cititorul a observat, desigur, trăsătura comună a acestor prime revelații ale unei memorii care era, în pofida strălucirii câtorva metafore, mai mult auditivă decât vizuală.

Potrivit lui De Quineey, creierul omului e un palimpsest Fiecare nouă scriere acoperă scrierea anterioară și este acoperită de scrierea următoare, dar atotputernica memorie poate dezgropa orice imprimare, oricât de momentană ar fi fost, dacă i se oferă un stimul suficient de puternic. Judecând după testamentul lui, nu există nici o carte, nici măcar Biblia, în casa lui Shakespeare, dar toată lumea cunoaște cărțile pe care le-a citit Chaucer, Gower, Spencer, Christopher Marlowe. Cronica lui Holinshed,

Montaigne în versiunea lui Florio, Plutarh tradus de North. Eu posedam în mod latent memoria lui Shakespeare; lectura, vreau să spun, relectura acestor vechi volume ar fi imboldul pe care-l căutam. Am citit și sonetele, care sunt opera lui cea mai directă. Am găsit uneori explicația sau mai multe explicații. Versurile bune impun lectura cu glas tare; după câteva zile, am recuperat fără efort r-urile aspre și vocalele deschise ale veacului al șaisprezecelea.

Am scris în Zeitschrift für germanische Philologie că sonetul 127 se referea la memorabila înfrângere a Invincibilei Armade. Nu mi-am adus aminte că Samuel Butler, în 1899, formulase această teză.

O vizită la Stratford-on-Avon a fost, cum era de așteptat, sterilă.

Pe urmă s-a produs transformarea treptată a viselor mele. Nu mi-au fost hărăzite, ca lui De Quineey, coșmaruri splendide, nici evlavioase viziuni alegorice, în maniera maestrului său, Jean Paul. Chipuri și încăperi necunoscute au intrat în noapțile mele. Primul chip pe care l-am identificat a fost acela al lui Chapman; apoi, acela al lui Ben Jonson și acela al unui vecin al poetului, care nu figurează în biografii, dar cu care Shakespeare se vedea des.

Cine cumpără o enciclopedie nu cumpără fiecare rând, fiecare paragraf, fiecare pagină și fiecare gravură; cumpără simpla posibilitate de a cunoaște unul dintre aceste lucruri. Dacă aceasta se întâmplă cu un lucru concret și relativ simplu, dată fiind ordinea alfabetică a părților, vă puteți desigur închipui ce se poate întâmplă cu un lucru abstract și variabil, ondoyant et divers, cum este memoria unui mort.

Nimănui nu-i este dat să cuprindă într-o singură clipă și în întregime propriul său trecut Nici lui Shakespeare, după știința mea, nici mie, care am fost moștenitorul lui parțial, nu ne-a fost hărăzit acest dar. Memoria omului nu este o sumă; este o dezordine de posibilități nedefinite. Fericitul Augustin, dacă nu mă înșel, vorbește de palatele și cavernele memoriei. Cea de-a doua metaforă este mai exactă. Am intrat în aceste caverne.

La fel cu memoria noastră, memoria lui Shakespeare includea zone întinse de umbră respinse deliberat de el. Nu fără o ușoară surprindere, mi-am adus aminte că Ben Jonson îl pune să recite hexametri latinești și grecești și că urechea, incomparabila ureche muzicală a lui Shakespeare, greșea adeseori cantitatea, stârnind hohote de râs printre colegii lui.

Mi-a fost dat să cunosc stări de fericire și de amărăciune, care depășesc experiențele obișnuite ale oamenilor. Fără ca eu să știu, lunga și sânguincioasa mea singurătate mă pregătise pentru primirea docilă a miracolului.

După vreo treizeci de zile, memoria mă însuflețea. Timp de o săptămână de ciudată fericire, aproape că am crezut că sunt Shakespeare. Opera s-a înnoit pentru mine. Știu că luna, pentru Shakespeare, era mai puțin luna decât Diana și mai puțin Diana decât acest obscur cuvânt care se pronunță tăgănat: moon. Și am mai făcut o descoperire. Aparentele neglijențe ale lui Shakespeare, acele absences dans Vinfini despre care apologetic vorbește Hugo, au fost deliberate. Shakespeare le-a tolerat sau le-

a intercalat, pentru ca discursul lui, destinat scenei, să pară spontan și nu prea cizelat și artificial (nicht allzu glatt und gekünstelt). Din același motiv a amestecat metaforele.

My way of life îs fall'n into the sear, the yellow leaf.

Într-o zi am putut distinge o vină în adâncul memoriei lui. Nu am încercat s-o definesc; Shakespeare a făcut-o o dată pentru totdeauna. Mă mulțumesc să spun că această vină nu avea nimic de-a face cu perversiunea.

Am înțeles că facultățile sufletului omenesc, memoria, intelectul și voința, nu sunt o ficțiune scolastică. Memoria lui Shakespeare nu-mi putea dezvălui altceva decât împrejurările de care a avut parte Shakespeare. Este limpede că acestea nu alcătuiesc elementul esențial al originalității poetului; importantă este opera pe care a executat-o cu acest material efemer.

În naivitatea mea, proiectasem, la fel cu Thorpe, o biografie. Nu mi-a trebuit mult timp ca să descopăr că acest gen literar cere însușiri de scriitor, pe care, fără nici o îndoială, eu nu le am. Nu știu să povestesc. Nu știu să povestesc nici propria mea viață, care este mult mai extraordinară decât viața lui Shakespeare. De altminteri, această carte ar fi de prisos. Hazardul sau destinul i-au dat lui Shakespeare banalele lucruri teribile pe care orice om le cunoaște: el a știut să le transforme în plăsmuiri, în personaje mult mai expresive decât omul cenușiu care le-a visat, în versuri în care se vor recunoaște rânduri și rânduri de oameni, în muzică verbală. Ce rost avea să destram această țesătură, să năruie acest turn, să reduc la măsuratele proporții ale unei biografii documentare sau ale unui roman realist sunetul și furia lui Macbeth?

Goethe constituie, cum se știe, cultul oficial al Germaniei; mai intim este cultul lui Shakespeare, pe care îl întreținem nu fără nostalgie. (În Anglia, Shakespeare, care se află atât de departe de englezi, constituie cultul oficial; cartea Angliei este Biblia.) În prima etapă a aventurii, am simțit fericirea de a fi Shakespeare; în ultima, am simțit apăsarea și spaima. La început, cele două memorii nu își amestecau apele. Cu timpul, marele râu al lui Shakespeare a amenințat și aproape a înecat modestul meu firicel de apă. Am băgat de seamă cu teamă că începeam să uit limba părinților mei. Și cum identitatea personală se bazează pe memorie, m-am temut să nu-mi pierd mințile.

Prietenii veneau să mă viziteze; m-a mirat faptul că nu băgau de seamă că mă aflu într-un infern.

Am început să nu mai înțeleg lucrurile cotidiene care mă înconjurau (die alltägliche Umwelt). Într-o zi m-am rătăcit printre alcătuiuri uriașe de fier, de lemn și de sticlă. M-au zăpăcit șuierături și strigăte. Am avut nevoie de o clipă, care mi s-a părut nesfârșită, până să recunosc locomotivele și vagoanele din gara din Bremen.

Pe măsură ce trec anii, orice om e silit să suporte greutatea din ce în ce mai mare a memoriei lui. Două memorii mă covârșeau, confundându-se uneori: a mea și a celuilalt, care era incomunicabilă.

Toate lucrurile vor să rămână ceea ce sunt, cum a scris Spinoza. Piatra vrea să fie piatră, tigrul vrea să fie tigru, eu voiam să fiu iarăși Hermann Soergel.

Am uitat data la care am hotărât să mă eliberez. Am găsit metoda cea mai simplă. Am format la telefon câteva numere la întâmplare. Îmi răspundeau glasuri de copii ori de femei. Am socotit că datoria mea era să le respect. Am dat în sfârșit peste un glas cult de bărbat. I-am spus:

— Vrei memoria lui Shakespeare? Știu că ceea ce-ți ofer este foarte grav. Gândește-te bine.

Un glas neîncrezător mi-a răspuns:

— Voi înfrunta acest risc. Primesc memoria lui Shakespeare. I-am înfățișat condițiile darului. În chip paradoxal, simțeam în același timp nostalgia cărții pe care ar fi trebuit să o scriu și pe care mi-a fost interzis să o scriu și teama că oaspetele, spectrul, nu mă va lăsa să o scriu niciodată.

Am pus receptorul în furcă și am repetat ca pe o speranță aceste resemnate cuvinte:

Simply the thing I am shall make me live.

Găsisem metode riguroase pentru a trezi vechea memorie; am fost nevoit să caut altele pentru a o șterge. Una dintre numeroasele metode pe care le-am folosit a fost studiul mitologiei lui William Blake, discipol rebel al lui Swedenborg. Mi-am dat seama că nu era atât de complexă pe cât era de complicată.

Calea aceasta, precum și altele, nu mi-a fost de nici un folos; toate mă duceau la Shakespeare.

Am găsit până la urmă singura soluție pentru a-mi umple timpul așteptării: riguroasa și vasta muzică a lui Bach.

P. S. 1924 – Acum sunt un om între oameni. În starea de veghe sunt profesorul emerit Hermann Soergel, care mânuiesc un fișier și redactez nimicuri erudite, dar în zori îmi dau seama, uneori, că cel care visează este altul. Din când în când, destul de rar, mă surprind mici și fugare frânturi de amintiri, care, poate, sunt adevărate.

SFÂRȘIT